

Mile Babić

Nacionalizam i ksenofobija negacija kršćanstva

Nacionalizam je oblik ksenofobije, oblik straha od stranaca, od drugih, od onih koji nisu isti kao mi. Precizno rečeno, nacionalizam je strah od pripadnika druge nacije. Što je bit nacionalizma ili nacionalnoga kolektivizma i što je bit individualizma, koji može biti utilitarni i ekspresivni, najbolje je opisao veliki srpski i svjetski filozof Radomir Konstantinović u svojoj kulturnoj knjizi *Filosofija palanke* (Konstantinović 2009), ali i u ostalim svojim djelima. I nacionalni kolektivizam i individualizam nesposobni su za komunikaciju, u njima vlada duh zatvorenosti i oba apsolutiziraju sami sebe. Konstantinović u knjizi *Na margini* piše „da je svaki nacionalizam, suštinski, vera u mogućnost apsolutnog identiteta“. Želja za apsolutizacijom sebe kod nacionalnoga kolektivizma i kod individualizma pokazuje da „je taština božanstvo nad svakim božanstvom“ (Konstantinović 2013, 120, 153). Godine 2001. Konstantinović je u Sarajevu rekao (prema Perović 2015, 643-646) da je nacionalizam postao apsolutno zlo ovih prostora, da se uvukao svuda i u sve. Nacionalizam isključuje razgovor, on je apriorizam i čini nasilje nad jezikom, jer on jezik – koji je zajedničko dobro – pretvara u svoje privatno dobro tako da jezik, umjesto da služi komunikaciji, zapravo služi prekidu komunikacije. To je perverzija. Nacionalizam i individualizam su apsolutizmi koji vode u negaciju moralnih principa (u moralni nihilizam), u negaciju života, u *Nihil*, u zajedničku katastrofu. Gledano kršćanski, nacionalizam je obožavanje vlastite nacije, pretvaranje vlastite nacije u božanstvo, jasno, u lažno božanstvo, u božanstvo smrti, u idola koji ljude poziva na mržnju i na uzajamno ubijanje. On je najveće svetogrđe.

Nacionalizam, fundamentalizam, individualizam i svi *izmi* nastaju iz straha od drugoga, od stranoga, od stranca. Takva je naša europska povijest. Budući da je za Europljane svaki bitak, koji oni još nisu osvojili, puki pričin (Schein), puko Ništa (Nichts), onda se sav napor Europljana sastoji u tome da iz toga *Ništa*, iz tog ništavnog bitka, proizvedu istinski bitak. Budući da je taj neosvojeni bitak vrijedan uništenja, Europljani ga uništavaju da bi iz njega proizveli puni bitak. Svaki bitak koji Europljani nisu osvojili predstavlja uvredu za Europljane i izvor je straha i prijetnje za Europljane. Zbog toga takav bitak mora biti osvojen, mora biti pretvoren u Ništa da bi iz njega Europljani napravili puni bitak. Prema tome, svaki bitak, koji Europljani nisu osvojili, jest za Europljane prazni bitak. Taj prazni bitak može postati puni bitak jedino po europskom djelovanju.

Ta europska negacija drugoga i stranoga u makrosferi korespondira europskoj negaciji drugoga i stranoga u čovjeku pojedincu, tj. u mikrosferi. Stranost kojoj nijedan pojedinac ne može pobjeći i koju nijedan pojedinac ne može izbjeći nazivamo *radikalna stranost* (Waldenfels 1997; Elias 1996). Budući da za europskog pojedinca vrijedi samo onaj bitak koji je njegov proizvod, koji je proizvod njegove odluke, njegove slobode, točnije rečeno, njegova samoodređenja, autodeterminacije, onda radikalnu stranost za europskog pojedinca predstavlja svaki bitak koji ne potječe od njega. Ta radikalna stranost zove se *rođenje*. Ako čovjek određuje potpuno samog sebe u svemu i do kraja, onda je glavna prepreka tom samoodređenju *čovjekovo rođenje*. Nijedan čovjek nije odredio hoće li se roditi ili neće i kada će se roditi.

Budući da je europski pojedinac postao negator radikalne stranosti, u što spadaju rođenje, smrt i ljubav, u što spadaju također prošlost i budućnost, on je već davno prije postao negator *apsolutne stranosti*, apsolutnog Stranca. Ta europska negacija apsolutnog Stranca pretpostavka je

negacije stranosti izvan nas i u nama samima. I svi dosadašnji europski *izmi* počevši od eurocentrizma i logocentrizma pa do narcizma nisu ništa drugo nego surogati apsolutnog Stranca, kojeg je europski pojedinac zaboravio i zanijekao.

Iz navedenoga je jasno da smo zaboravili da je stranac u nama i izvan nas. Rješenje se sastoji u tome da stranca priznamo kao prijatelja koji omogućuje našu individualnost i naš identitet. O tome su pisali dvojica velikih filozofa, Martin Heidegger u knjizi *Bitak i vrijeme* (Heidegger 1972, 163) i Jacques Derrida u knjizi *Politike prijateljstva* (Derrida 2001, 461-492).

Premda je dijalog izvorna pozicija ljudskoga bića, povijest europskoga mišljenja pretvorila se u monolog. Želio bih malo pojasniti dubinu te misli. Povijest naše civilizacije dosada je bila monološka, točnije rečeno, monadsko-monološka. Do danas je, naime, dominantna ova monadsko-monološka paradigma. Sve do novoga vijeka u Europi je vladao princip supstancije, a supstancija je samoj sebi dostatna. Njoj nije potreban odnos prema drugome. Naime, taj odnos prema drugome zapravo je sporedan, sekundaran, nebitan. Vrhunac mišljenja supstancije jest supstancija kao monada, koja je zatvorena, nema ni vrata ni prozora. U novome vijeku, umjesto principa supstancije, vlada princip subjekta. Supstancija ima samostalan bitak (lat. *esse*), a subjekt ima samostalno djelovanje (na latinskome *agere*). Kod supstancije primat ima bitak, a kod subjekta djelovanje. Ali to slobodne djelovanje shvaćeno je kao negacija drugoga. Zato je 20. stoljeće vrhunac nasilja na zemlji. U tom smo stoljeću imali dvije najopasnije ideologije: nacionalizam u liku fašizma i nacizma i komunizam u liku staljinizma. Obje su pobile milijune ljudi. U tom smo stoljeću imali dva svjetska rata, rat u BiH, te koncentracijske logore (Holokaust i Gulag). Današnji nasljednici tih dviju najopasnijih ideologija šire isključivost, jer vide samo žrtve tuđe ideologije, a ne i žrtve vlastite ideologije. Ne samo to, u novom vijeku imamo uzajamnu isključivost između vjere i uma, religije i znanosti. To je nesreća za našu europsku kulturu, kako to ističe veliki kanadski i svjetski priznati filozof Charles Taylor. Vjera koja nije sposobna priznati svoje vlastite grijehe i koja ne poznaje svoje granice nije vjera. Tako i um koji nije kritičan prema sebi i koji ne poznaje svoje granice nije um. Dijalog je pretpostavka mira jer u dijalogu učimo jedni od drugih i izražavamo uzajamno poštovanje i ljubav. Abrahamske religije zastupaju paradigmu dijaloga i to je njihova bit. Zastupaju stav da mi ljubav Drugoga (pisano velikim i malim slovom) omogućuje da postanem Ja i da postanem individuum, ljudska osoba. Život ne mogu zaslužiti, kao ni ljubav. One što me čini čovjekom mogu dobiti kao dar od dobrih ljudi i od dobrog Boga. Dijalog prethodi monologu. Otkako smo dijalog, to jest razgovor, možemo čuti jedni druge, kako pjeva veliki njemački pjesnik Hölderlin.

Nacionalizam i ksenofobija negacija su biti kršćanstva, jer u biti kršćanstva spadaju ljubav prema Bogu i ljubav prema bližnjemu, kako je to pokazao svjetski poznat njemački egzegeta Gerhard Lohfink u svojim knjigama *Jesus von Nazareth – Was er wollte, wer er war* (Lohfink 2012, 273-288) i *Gegen die Verharmlosung Jesu* (Lohfink 2013, 98-112). U Matejevu Evanđelju jedan je zakonoznanac upitao Isusa koja je najveća zapovijed u Zakonu, dakle, koja je glavna. Isus je odgovorio: „Ljubi Gospodina, Boga svojega, svim srcem svojim, i svom dušom svojom, i svim umom svojim. To je najveća i prva zapovijed. Druga ovoj jednaka: ljubi svoga bližnjega kao sebe samoga. O tim dvjema zapovijedima visi sav Zakon i Proroci“ (Mt 22,37-39). Iz navedenoga je vidljivo da su kod Isusa ljubav prema Bogu i ljubav prema bližnjemu nerastavljivo (nerazrješivo) povezane. U Starom zavjetu nalaze se obje te zapovijedi, ali odvojene. U *Ponovljenom zakonu* stoji „Ljubi Gospodina, Boga svoga!“ (6,4), a u *Levitskom zakoniku* „Ljubi svoga bližnjega kao samoga sebe!“ (19,17-18). U *Levitskom zakoniku* stoji također da se ljubav prema bližnjemu odnosi i na stranca: „Ako se stranac nastani u vašoj zemlji, nemojte ga ugnjetavati. Stranac koji s vama boravi neka vam bude kao sunarodnjak: ljubi ga kao sebe samoga. Ta i vi ste bili stranci u egipatskoj zemlji. Ja sam Jahve, Bog vaš“ (19,33-34). Prema tome, ljubav prema bližnjemu se odnosi i na strance. Ona uključuje i ljubav prema neprijatelju, što je izričito navedeno u Knjizi Izlaska: „Kad nabasaš na zalutalo goveće ili magare svoga neprijatelja, moraš mu ga natrag dovesti. Ako opaziš

magarca onoga koji te mrzi kako je pao pod svojim tovarom, nemoj ga ostaviti: zajedno s njegovim gospodarom moraš mu pomoći da se digne“ (23,4-5).

Iz rečenoga jasno proizlazi da je ljubav u Bibliji shvaćena kao konkretno i praktično djelo. Nije ona u prvom redu veliki osjećaj ili uzbuđujuća emocija, nego djelotvorna pomoć. Svi srednjovjekovni franjevački filozofi i teolozi ističu upravo tu definiciju ljubavi, koja glasi: *probatio caritatis est exhibitio operis* ('dokaz ljubav je izvršenje djela').

U Novom zavjetu ljubav prema bližnjemu se univerzalizira i radikalizira jer se ona sada odnosi na cijeli svijet, na sve ljude u svijetu. Ali, to nije prazni, apstraktni univerzalizam, nego konkretna ljubav koja neprestano prekoračuje granice prema drugima. Temeljni tekst koji pokazuje da su ljubav prema Bogu i ljubav prema bližnjemu nerastavljive, da je ljubav konkretno i praktično djelo, da uključuje sve, osobito neprijatelje, nalazi se u Lk 6,27-36: „Onomu tko te udari po jednom obrazu, pruži i drugi, i onomu tko ti otima gornju haljinu, ne krati ni gornje. Svakomu tko od tebe ište, daji, a od onoga tko tvoje otima, ne potražuj. I kako želite da ljudi vama čine, tako činiti i vi njima. Ako ljubite one koji vas ljube, kakvo li vam uzdarje? Ta i grešnici ljube ljubitelje svoje. Jednako tako, ako dobro činite svojim dobročiniteljima, kakvo li vam uzdarje! I grešnici to isto čine. Ako pozajmljujete samo onima od kojih se nadate dobiti, kakvo li vam uzdarje! I grešnici grešnicima pozajmljuju, da im se jednako vrati. Nego, ljubite neprijatelje svoje. Činite dobro i pozajmljujte ne nadajući se odatle ničemu. I bit će vam plaća velika, i bit ćete sinovi Svevišnjega, jer je on dobrotiv i prema nezahvalnicima i prema opakima. Budite milosrdni kao što je Otac vaš milosrdan.“

Ljubav prema bližnjemu uključuje ljubav prema svakom čovjeku kojega susrećemo, počevši od svoje kuće pa do na kraj svijeta. Taj bližnji može pripadati bilo kojoj religiji, naciji, rasi i klasi, može biti i tvoj neprijatelj. Ljubav se, dakle, odnosi na svakoga čovjeka kojega susrećemo, bez obzira na njegovu pripadnost i bez obzira na njegovo moralno, zdravstveno ili bilo koje drugo stanje. O tome jasno govori priča o milosrdnom Samarijancu (Lk 10,29-37). Židovi Samarijanci i Židovi Judejci toliko su se mrzili da su jedni druge smatrali izdajicama vlastitoga naroda i vlastite religije. Ranjenom Židovu Judejcu nije htio pomoći ni njegov svećenik (viši religiozno-politički autoritet) ni njegov levit (niži religiozno-politički autoritet). Pomogao mu je službeni neprijatelj. Iz toga možemo izvesti zaključak da pojedinac nije svediv na pukoga pripadnika svoga nacionalnog i religijskog kolektiva. Kad bi Samarijanac reagirao na tuđu nevolju kao puki pripadnik svoga kolektiva, ne bi nikad pomogao svome neprijatelju. Individualna odgovornost je primarna i ona se ni ne može iznuditi, ni nametnuti, ni zabraniti.

Ljubav prema neprijatelju temelji se i na Božjoj ljubavi prema neprijateljima. Svi smo mi ljudi grešnici, a to znači i da smo Božji neprijatelji. I Bog nas, svoje neprijatelje, ljubi bezuvjetno, posve nesebično i bezgranično. Takvu je ljubav Isus prakticirao, osobito prema bolesnima, grešnicima i neprijateljima. Stoga smo mi kršćani pozvani da nasljedujemo Isusa i da budemo milosrdni kao što je milosrdan njegov nebeski Otac.

Isus otkriva korijen ubijanja drugih ljudi, ono iz čega nastaje želja za ubijanjem. U Matejevu Evandelju stoji: „Tko ubije, bit će podvrgnut sudu.“ Tada kod Židova svaki je ubojica dobivao smrtnu kaznu na sudu. Isus ide dublje, do korijena samoga ubijanja, pa kaže: svaki koji se srdi na brata svoga bit će podvrgnut sudu. Kad je čovjekovo srce puno mržnje, bijesa i prezira prema drugome, onda je takav čovjek u svom srcu to ubojstvo već počinio. Sud te može kazniti za vanjsko ubojstvo. Isus upućuje na dublje, unutarnje ubojstvo (u srcu, jer je srce, po biblijskoj antropologiji, središte ljudske osobe) iz kojega nastaje vanjsko ubojstvo.

Kad taj govor o ljubavi prema bližnjemu podignemo na jednu sistematsku razinu (na filozofsku i teološku), možemo ponoviti ono što su rekli veliki mislioci: da je *Ti* starije od *Ja* (Friedrich Nietzsche), da je *Ti* najfundamentalnija kategorija mišljenja (Max Scheler), da je *par* veličina stvarnija od individuuma (*Peter Sloterdijk*), da *Ti* omogućuje individuuma (Jürgen Habermas) i da nam ljubav vječnoga *Ti* omogućujemo da postanemo *Ja*, samostojan i samosvojan

individuum. Primat apsolutno Drugoga i drugih spada u samu bit abrahamskih religija, pod pretpostavkom da se one vrate svojoj izvornoj biti.

Jedina prava moć na ovoj zemlji jest ljubav, a Bog je Ljubav. I Bog iz ništa, iz smrti, stvara život, a mi se ljudi – i cijelo čovječanstvo – svojim *izmima* borimo protiv života. Sve nacionalne i druge isključivosti razaraju život. Sve su to nametnici na stablu života. Svi *izmi* niječu apsolutnu razliku između Boga i čovjeka, a Habermas u knjizi *Vjera i znanje* tvrdi da je apsolutna razlika između Boga i čovjeka temelj čovjekove slobode. Svi su *izmi* zapravo razne idolatrije, koje u ime svoga idola (lažnoga božanstva) razaraju sebe i svijet oko sebe (usp. Habermas 2001, 30).

Literatura

- Derrida, Jacques (2001), *Politike prijateljstva*, prev. Ivan Milenković, Beograd.
- Elias, Norbert (1996), *O procesu civilizacije*, Zagreb.
- Habermas, Jürgen (2001), *Glauben und Wissen*, Frankfurt am Main.
- Heidegger, Martin (1972), *Sein und Zeit*, Tübingen.
- Konstantinović, Radomir (2009), *Filosofija palanke*, Sarajevo.
- Konstantinović, Radomir (2013), *Na margini*, Sarajevo.
- Lohfink, Gerhard (2012), *Jesus von Nazareth – Was er wolte, wer er war*, Freiburg-Basel-Wien.
- Lohfink, Gerhard (2013), *Gegen die Verharmlosung Jesu*, Freiburg-Basel-Wien
- Perović, Latinka (2015), *Dominantna i neželjena elita. Beleške o intelektualnoj i političkoj eliti u Srbiji (XIX – XXI vek)*, Beograd.
- Waldenfels, Bernhard (1997), *Topographie des Fremdes*, Frankfurt am Main.